

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی: مطالعه‌ای کیفی پیرامون تجربیات، قابلیت‌های ایجاد شده، دغدغه‌ها و پیامدهای آن

: هادی دژمان

کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه شیراز

تاری

چکیده:

شبکه‌های اجتماعی مجازی یکی از مهمترین ابزارها برای نمود یافتن اثرات جهانی‌شدن است. هدف کلی از انجام این پژوهش، واکاوی تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز در زمینه‌ی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان بود.

رویکرد پژوهش، کیفی و روش پژوهش، پدیدارشناسی بود. مشارکت‌کنندگان پژوهش، شامل دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز بودند که تجربه بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی را داشتند و با استفاده از رویکرد نمونه‌گیری هدفمند و روش نمونه‌گیری موارد مطلوب یا بر اساس شدت ۳۸ دانشجوی تحصیلات تکمیلی انتخاب شدند. ابزار پژوهش، مصاحبه نیمه‌ساختار یافته بود. بعد از کدگذاری داده‌ها و با تحلیل مضمون، مقوله‌ها استخراج شدند.

یافته‌های مطالعه ۵ مضمون اصلی را آشکار ساخت که عبارتند از: تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اثرگذاری‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده در دانشجویان تحصیلات تکمیلی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، دغدغه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی.

نتایج این پژوهش می‌تواند به مدیریت فضای سایبری در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و سیاست‌گذاری در این زمینه مفید باشد.

کلمات کلیدی: پدیدارشناسی، تجارب، دانشجویان تحصیلات تکمیلی، دانشگاه شیراز، شبکه‌های اجتماعی مجازی

مقدمه: آموزش عالی موتور محرکه رشد اقتصادی ملی و ابزاری برای تحقق آرمان‌های جمعی است. در کشورهای پیشرفته برای افزایش رقابت بین‌المللی در اقتصاد دانش‌محور، به نقش مهم و روزافزون این نظام در تولید دانش، نوآوری و بالندگی سرمایه انسانی موردنیاز توجه می‌شود. به طوری که نه تنها بر دسترسی برابر به آموزش عالی، بلکه بر بهبود کیفیت خدمات آن نیز بسیار تأکید می‌شود (۱). دانشجویان از ارکان اصلی دانشگاه‌ها به شمار می‌روند و در آینده پیکره‌ی اصلی سازمان‌های مختلف جامعه را تشکیل خواهند داد (۲). دانشگاه یک محل برای تحصیل می‌باشد ولی به نوعی دانشجو در آن فضا علاوه بر تحصیل به نوعی از فضای آموزشی و اساتید مربوطه روش‌های زندگی و غیرعلمی (اخلاقی و رفتاری) را نیز فرا گرفته و شخصیت دانشجو شکل می‌گیرد (۳)، به عبارتی دیگر دانشجویان در محیط دانشگاه، بخش اعظمی از مهارت‌های توسعه‌ی حرفه‌ای خود را کسب می‌کنند.

توسعه‌ی حرفه‌ای دانشجویان به اجمال مشتمل بر فرایند رسمی و غیررسمی بهسازی و آماده‌سازی مداوم در عرض تمامی سطوح آموزشی، دانشگاه، گروه آموزشی یا فردی است که دانشجویان برای تحت پوشش قرار دادن نیازمندی‌های حرفه‌ای حال و به‌ویژه آینده، در جهت ایفای نقش‌های آموزشی، پژوهشی و اجرایی دریافت می‌کنند (۴).

کسب این صلاحیت‌های حرفه‌ای که دانشجویان باید کسب کنند، فقط مختص محیط‌های دانشگاهی نیست (۵). بلکه از طرق غیر رسمی از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به قابلیت‌هایی که دارند نیز می‌توان در جهت ارتقای مهارت‌های توسعه حرفه‌ای دانشجویان بهره جست.

شبکه‌هایی از جمله فیس بوک، توئیتر، وات ساپ، وایبر، تلگرام و ... از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند که در مدت زمانی کوتاه به سرعت رشد کرده‌اند و روز به روز میان افراد محبوبیت بیشتری پیدا می‌کنند (۶). با پیدایش شبکه‌های اجتماعی، استفاده از این شبکه‌ها جزء جدایی‌ناپذیری از زندگی بسیاری از دانشجویان شده است و بر روی کلیه جوانب زندگی دانشجویی، از جمله میزان مطالعه، عملکرد تحصیلی و سایر مهارت‌های تحصیلی آنها تأثیر مستقیم داشته است (۷). نرم‌افزارهای اجتماعی از طریق پشتیبانی از تعامل، حمایت از ارائه و دریافت بازخورد و ایجاد شبکه‌های اجتماعی و ارتباط بین افراد به بهبود فرایند یادگیری و کسب مهارت‌های اساسی مانند تفکر انتقادی، خلاقیت و حل مسئله در فراگیران کمک می‌کنند (۸). موضوع توجه به شبکه‌های اجتماعی و بررسی اثرات آنها در محیط‌های آموزش عالی همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. بر این اساس این پژوهش بر نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی تمرکز دارد.

روش شناسی: روش پژوهش: با توجه به اینکه پژوهش حاضر به واکاوی تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز در زمینه‌ی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای آنها پرداخته است از نظر هدف کاربردی و از نظر رویکرد، کیفی می‌باشد. در این پژوهش از روش پدیدارشناسی توصیفی استفاده شد.

دومین همایش و نشست بین المللی نخبگان پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش: مشارکت‌کنندگان بالقوه پژوهش کنونی شامل تمامی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد و دکترا) از دانشکده‌های مختلف دانشگاه شیراز انتخاب شدند. مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل ۳۸ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده‌های مختلف دانشگاه شیراز بودند. در انتخاب مشارکت‌کنندگان تلاش بر این بود که همگی از ویژگی تناسب تجربه و مطلع بودن برخوردار باشند. بیشترین درصد مشارکت‌کنندگان متعلق به دانشکده علوم بودند. همچنین ۲۲ نفر از مشارکت‌کنندگان مرد و مابقی زن بودند و میانگین سنی آنها ۲۸ سال بود.

جمع‌آوری داده‌ها: ابزار گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر مصاحبه نیمه‌ساختار یافته بود. برای این که توصیف مشارکت‌کنندگان از پدیده مورد نظر (نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان) دقیق باشد از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته استفاده شد تا مشارکت‌کنندگان دیدگاه‌ها و روایت‌های خود را آزادانه بیان کنند. شایان ذکر است هر یک از مصاحبه‌ها بین ۲۰ تا ۷۰ دقیقه به طول انجامید و مصاحبه‌ها با کسب اجازه از دانشجویان ضبط و سپس پیاده‌سازی شد. مصاحبه‌ها تا زمان اشباع اطلاعاتی در مرحله جمع‌آوری داده‌ها؛ یعنی تا زمانی که محتوای مصاحبه‌ها کاملاً تکراری باشد، ادامه پیدا کرد.

تحلیل داده‌ها: تحلیل اطلاعات ثبت شده در مصاحبه‌ها بر مبنای رویکرد ون منن^۱ صورت گرفت که "تحلیل درون مایه‌ای" خوانده می‌شود که شامل مجموعه فعالیت‌هایی برای بیرون کشیدن ابعاد درون‌مایه‌ای مشخص کننده است. ون منن برای بیرون کشیدن درون مایه‌ها از متن، سه رویکرد کل‌نگر، انتخابی و جزءنگر را پیشنهاد کرده است (۹). در این پژوهش پس از مکتوب کردن مصاحبه‌ها توسط پژوهشگر کل متن بارها خوانده شد و یک برداشت کلی از آن به صورت بیانیه‌ای توصیفی نوشته شد (رویکرد کل‌نگر). سپس به تکتک جمله‌های متن یا دسته‌هایی از آنها توجه شده و بررسی شد که این جمله یا این گروه از جملات چه چیزی را می‌توانند درباره پدیده مورد نظر یا نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان توصیف کند (رویکرد جزءنگر) و در پایان پس از چندین بار خواندن متن، بیاناتی که به نظر می‌رسید، می‌تواند در روشن کردن پدیده کاربرد داشته باشد انتخاب گردید (رویکرد انتخابی). این شیوه تحلیل داده‌ها بر اساس رویکرد تحلیل مضمون صورت گرفته است.

اعتبارسنجی داده‌ها: در این پژوهش برای اعتبار و اعتماد بخشی به داده‌های پژوهش از قابلیت اعتبار، انتقال‌پذیری، قابلیت اعتماد و قابلیت تایید استفاده شد. به منظور رعایت قابلیت اعتبار پژوهش، افرادی وارد مطالعه شده‌اند که تجربه غنی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی داشتند. انتقال‌پذیری حاوی این پیام است که یافته‌های پژوهش تا چه حد به محیط‌های دیگر تعمیم‌پذیر است. قابلیت اعتماد بر انسجام فرآیندهای درونی و نحوه بررسی شرایط متغیر پدیده به دست پژوهشگر دلالت می‌کند. قابلیت تایید مبین آن است که یافته‌های پژوهشگر را تا چه حدی، سایر افرادی که پژوهش را

دومین همایش و نشست بین المللی نخبگان پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

مطالعه و نتایج آن را بررسی می‌کنند، تایید می‌کنند. قابلیت تایید در پژوهش حاضر از طریق مرور و بازبینی‌های دقیق و چند باره داده‌ها و تفسیرها و یافته‌های این مطالعه با نگاهی به مطالعات پیشین حاصل شده است.

یافته‌های پژوهش: درون‌مایه‌های به دست آمده از مصاحبه با مشارکت‌کنندگان حاصل تلاش پژوهشگر در جهت رسیدن به تبیین و تفسیر تجربه دانشجویان تحصیلات تکمیلی از پدیده شبکه‌های اجتماعی مجازی است که به منظور کسب بینش عمیق و غنی‌تر درباره این پدیده انجام شده است. در ابتدا تعداد ۳۰۲ کد معنایی استخراج شد و پس از حذف، ادغام و تفسیر نهایتاً تعداد ۱۴۱ مفهوم پایه به دست آمد. سرانجام با مقوله‌بندی مفاهیم پایه تعداد ۲۹ مضمون فرعی و ۵ درون‌مایه یا مضمون اصلی از یافته‌ها استخراج شد که می‌توانند تجربه دانشجویان تحصیلات تکمیلی را از پدیده‌ی نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای آنها به تصویر بکشند.

این ۵ مضمون اصلی عبارتند از: تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اثرگذاری‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده در دانشجویان تحصیلات تکمیلی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، دغدغه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی.

در این پژوهش برای اعتبار و اعتماد بخشی به داده‌های پژوهش از قابلیت اعتبار، انتقال‌پذیری، قابلیت اعتماد و قابلیت تایید استفاده شد. به منظور رعایت قابلیت اعتبار پژوهش، افرادی وارد مطالعه شده‌اند که تجربه غنی درباره‌ی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی داشتند. انتقال‌پذیری حاوی این پیام است که یافته‌های پژوهش تا چه حد به محیط‌های دیگر تعمیم‌پذیر است. به این منظور متن کامل مصاحبه‌ها و کدگذاری انجام شده به طور کامل قابل ارائه می‌باشد. قابلیت اعتماد بر انسجام فرآیندهای درونی و نحوه بررسی شرایط متغیر پدیده به دست پژوهشگر دلالت می‌کند. برای این منظور در پژوهش حاضر از نظر اساتید راهنما و مشاور استفاده شده است. قابلیت تایید تبیین آن است که یافته‌های پژوهشگر را تا چه حدی، سایر افرادی که پژوهش را مطالعه و نتایج آن را بررسی می‌کنند، تایید می‌کنند. قابلیت تایید در پژوهش حاضر از طریق مرور و بازبینی‌های دقیق و چند باره داده‌ها و تفسیرها و یافته‌های این مطالعه با نگاهی به مطالعات پیشین که در (جدول ۱) ارائه شده‌اند حاصل شده است، به نحوی که سایر پژوهشگران بتوانند قادر به درک تجربه بهره‌برداری از شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای و پیگیری داده‌ها و دستیابی به نتایج مشابه باشند.

جدول ۱- مضمون فراگیر، مضامین اصلی، مضامین فرعی و شواهد داده‌های کیفی پژوهش

پژوهش‌های نظری	مضمون‌های فرعی	درون‌مایه و مضمون اصلی	مضمون فراگیر
۱۰، ۱۱، ۱۲	ذخیره فایل‌ها و اطلاعات بدون محدودیت • عضویت در گروه‌های علمی مجازی بین دانشجویان و اساتید • پرسش و پاسخ بین اساتید و دانشجویان • نظرسنجی و دریافت و تکمیل پرسشنامه • دانلود و تماشای فایل صوتی و تصویری سخنرانی‌های علمی • شناخت و دسترسی آسان به منابع مرتبط با رشته تخصصی • استفاده از راهنمایی و مشاوره اساتید و دانشجویان در نگارش پایان‌نامه و مقالات • تبادل نظرات، علاقه‌مندی‌ها و تجربیات با متخصصان، اساتید و دانشجویان • آشنایی و ارتباط با افراد شاخص و برجسته	تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی
۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷	یادگیری روش‌های تدریس نوین • آموزش، تقویت و پیشرفت زبان‌های انگلیسی و فرانسه و ترجمه متون • تقویت مهارت‌های ارتباطی • آشنایی و کار با نرم‌افزارهای مختلف و حل مشکلات نرم‌افزاری • آموزش نگارش مقاله و پایان‌نامه • جمع‌آوری آنی اطلاعات • دسترسی سریع، آسان و کم هزینه به اطلاعات و متخصصان • یافتن پاسخ سوالات علمی • دسترسی به مطالب جدید و مفید و رشد علمی	اثرگذاری‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده در دانشجویان تحصیلات تکمیلی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	
۱۸، ۱۹	فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی و آسیب‌زا بودن آن • ترس از کنترل شدن و تحت نظر بودن	دغدغه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	

دومین همایش و نشست بین المللی نخبگان پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

پژوهش‌های نظری	مضمون‌های فرعی	درون‌مایه و مضمون اصلی	مضمون تراکیر (۱)
۲۰، ۲۱، ۲۲	• بهروز بودن اطلاعات در حوزه آکادمیک و رشته تخصصی • ارتباط و پاسخگویی سریع بدون محدودیت مکانی و زمانی • تقویت تفکر خلاق و تفکر انتقادی و خلق ایده‌های جدید • تعمیق و توسعه دانش و قابلیت‌های پژوهشی • آگاهی از حقوق شهروندی خود	پیامدهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی	
۱۳، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰	• گوشه‌گیری و انزوا • کاهش ارتباطات حضوری • تغییر ذهنیت و سبک زندگی • اتلاف وقت و انرژی	پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی	

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به اهمیت استفاده صحیح و اصولی از شبکه‌های اجتماعی مجازی و نقش آن در توسعه حرفه‌ای دانشجویان، در پژوهش حاضر به نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان از منظر و تجربه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز که تجربه استفاده از حداقل یکی از این شبکه‌ها را داشتند، پرداخته شد.

مضمون اول حاصل از تحلیل مصاحبه‌های انجام گرفته با مشارکت‌کنندگان، تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است که زیرمضمون‌های آن عبارتند از: ذخیره فایلها و اطلاعات بدون محدودیت، عضویت در گروه‌های علمی مجازی بین دانشجویان و اساتید، پرسش و پاسخ بین اساتید و دانشجویان، نظرسنجی و دریافت و تکمیل پرسشنامه، دانلود و تماشای فایل صوتی و تصویری سخنرانیهای علمی، شناخت و دسترسی آسان به منابع مرتبط با رشته تخصصی، استفاده از راهنمایی و مشاوره اساتید و دانشجویان در نگارش پایان‌نامه و مقالات، تبادل نظرات، علاقه‌مندیها و تجربیات با متخصصان، اساتید و دانشجویان و آشنایی و ارتباط با افراد شاخص و برجسته. بسته به نیاز و نوع استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی تجارب آنها در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای خود می‌تواند متفاوت باشد. یکی از تجارب که دانشجویان تحصیلات تکمیلی داشتند عضویت در گروه‌های علمی مجازی بین دانشجویان و اساتید بود. پتانسیل‌های زیادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ایجاد کانالها و گروه‌های علمی و افزایش دانش کاربران وجود دارد. در شبکه‌های مجازی مثل واتساپ و تلگرام گروه‌های متعدد علمی بین اساتید و دانشجویان تشکیل می‌شود که در آنها علاوه بر انتقال فایل‌های درسی به مباحثه علمی پرداخته می‌شود. (۱۰) در پژوهش خود دریافتند که پیشرفت تحصیلی دانشجویانی که از شبکه‌های اجتماعی مجازی جهت مقاصد علمی استفاده

دومین همایش و نشست بین المللی نخبران پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

می‌گردند بیشتر از دانشجویانی است که از شبکه‌های اجتماعی مجازی جهت مقاصد غیر علمی استفاده می‌کنند. یافته‌های پژوهش (۱۱) نیز حاکی از آن بود که استفاده‌های پژوهشی و علمی، سرگرمی، سرکشی به گروه‌ها و کانال‌های علمی، اطلاع‌رسانی به موقع و هماهنگ کردن امور و کارها از جمله عوامل مهم گرایش دانشجویان به استفاده از شبکه‌های مجازی هستند که مؤید یافته‌های این پژوهش می‌باشد. تجربه دیگر دانشجویان پرسش و پاسخ بین اساتید و دانشجویان در بستر این شبکه‌ها بود. در شبکه‌های اجتماعی مجازی مثل تلگرام و واتساپ گروه‌هایی بین اساتید و دانشجویان تشکیل می‌شود که دانشجویان در این گروه‌ها سؤالات و ابهامات خود را می‌پرسند و پاسخ آنها را دریافت می‌کنند. یکی از دانشجویان دکترا اظهار داشت که از طریق پرسش و پاسخی که در این گروه‌ها با فردی در کشور بلژیک که کاری مشابه با کار او انجام داده بود داشت و راهنمایی‌های لازم را در خصوص مشکلات موجود از او کسب کرد. در راستای یافته‌های این پژوهش از مهمترین نتایج پژوهش (۱۲) این بود که دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی برای ارائه سؤال و درخواست پاسخ در موضوعات علمی استفاده می‌کنند. شناخت و دسترسی آسان به منابع مرتبط با رشته تخصصی یکی دیگر از تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی بود که به آن اشاره کردند. دانشجویان می‌توانند از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی نسبت به منابع رشته تخصصی خود شناخت کافی پیدا کنند و دسترسی آنها به این منابع و تهیه آن از طریق این شبکه‌ها نسبت به قبل آسانتر شده است. همسو با این یافته، (۱۲) طی مطالعه‌ای که انجام دادند به این نتیجه رسیدند که بیشترین استفاده از شبکه‌های اجتماعی در تبادل‌های علمی جهت پیدا کردن مواد و منابع مرتبط علمی بوده است.

دومین مضمون حاصل از تحلیل مصاحبه‌ها اثرگذاری‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده در دانشجویان تحصیلات تکمیلی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بود. شبکه‌های اجتماعی مجازی نسل جدیدی از فضای روابط و تعاملات اجتماعی هستند. با اینکه زمان زیادی از ظهور آنها نمی‌گذرد، توانسته‌اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. شبکه‌های اجتماعی نقش و اثرات پررنگی در دنیای امروز دارند و نمی‌توان آن‌ها را نادیده گرفت. این شبکه‌ها بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی افراد و در سطح کشورها و حتی سطوح بین‌الملل تأثیر گذارند و به همین دلیل در حال گسترش هستند. این شبکه‌ها در آینده نقشی به مراتب بیشتر و مهم‌تری را در زندگی ایفا خواهند کرد. شبکه‌های مجازی در زمینه‌های متنوعی بر توسعه حرفه‌ای دانشجویان اثرگذار بوده و آنها را توانمندتر می‌کنند. نمونه‌هایی از این زمینه‌ها که در این پژوهش بدست آمدند شامل: یادگیری روشهای تدریس نوین، آموزش، تقویت و پیشرفت زبانهای انگلیسی و فرانسه و ترجمه متون، تقویت مهارتهای ارتباطی، آشنایی و کار با نرم‌افزارهای مختلف و حل مشکلات نرم‌افزاری، آموزش نگارش مقاله و پایان‌نامه، جمع‌آوری آنی اطلاعات، دسترسی سریع، آسان و کم‌هزینه به اطلاعات و متخصصان، یافتن پاسخ سؤالات علمی و دسترسی به مطالب جدید و مفید و رشد علمی بودند. یکی از توانمندیهایی که شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان ایجاد کرده است تقویت مهارتهای ارتباطی است. این شبکه‌ها برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده است و برقراری ارتباط با دیگران یکی از اصلی‌ترین دلایل استفاده کاربران از این شبکه‌ها می‌باشد. مشارکت‌کنندگان استفاده از این شبکه‌ها را بر تقویت مهارتهای ارتباطی خود مانند ارتقای توانایی بیان و احترام گذاشتن به دیدگاه دیگران و کنترل استرس در روابط حضوری مؤثر دانستند. یافته‌های پژوهش (۱۳) نشان داد که شبکه‌های اجتماعی موبایلی کارکرد تقویت‌کننده و تکمیل‌کننده ارتباطات انسانی را داشته و نقش مهمی در خودگشودگی کاربران ایفا می‌کنند. یافته‌های این پژوهش مؤید نتایج پژوهش حاضر می‌باشد. یافته‌های پژوهش (۱۴) بیانگر آن بود که شبکه‌های اجتماعی

دومین همایش و نشست بین المللی نخستین پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

مجازی باعث افزایش سطح ارتباطات و روابط اجتماعی زنان و افزایش نسبی مشارکت و نیز آگاهی آنان از مسائلی

مختلف اجتماعی، فرهنگی، علمی و آموزشی می‌شود که با این پژوهش همسو می‌باشد. یکی دیگر از اثرگذاریهای شبکه‌های اجتماعی مجازی بر دانشجویان آموزش زبانهای خارجی و یا تقویت قدرت تکلم آنها به زبانهای انگلیسی، فرانسوی و... می‌باشد. کانالها و رباتهای متعددی در زمینه آموزش زبانهای خارجه در بعضی شبکه‌های مجازی مثل تلگرام وجود دارد که منبعی مؤثر در جهت زبان‌آموزی کاربران و حتی ترجمه متون انگلیسی می‌باشد. با ارتقای زبان انگلیسی خود از طریق شبکه‌های مجازی، امکان برقراری ارتباط دانشجویان با اساتید، دانشجویان و انگلیسی‌زبانان سراسر دنیا آسانتر می‌شود. هم‌راستا با پژوهش حاضر (۱۵) در پژوهش خود نشان دادند که آموزش از طریق شبکه اجتماعی مجازی اسکایپ بر میزان یادگیری سه مهارت شنیداری، گفتاری و درک مطلب دانش‌آموزان تأثیر مثبت داشته است و درواقع نتایج حاصله وجود تفاوت معنیداری را در استفاده از شبکه اجتماعی مجازی نسبت به آموزش از طریق روشهای سنتی و معمول در یادگیری این سه مهارت زبانی تأیید کرد. درمجموع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر میزان یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان تأثیر معنی‌داری داشته است. همچنین (۱۶) طی پژوهش خود نشان دادند که میزان پیشرفت تحصیلی و یادداری دانشجویانی که زبان انگلیسی را از طریق شبکه‌های اجتماعی مجازی آموزش دیدند، بیشتر از میزان پیشرفت تحصیلی و یادداری دانشجویانی بود که به روش سنتی زبان انگلیسی را آموزش دیدند. بنابر این از آنجا که هر کدام از دانشجویان زمان زیادی را صرف فعالیت در شبکه‌های اجتماعی می‌کنند، بهتر است از این زمان به نفع یادگیری زبانهای خارجه جهت تقویت روابط بین‌المللی خود استفاده کنند. یکی دیگر از زیرمضمون‌های این درونمایه اصلی دسترسی سریع، آسان و کم‌هزینه به اطلاعات و متخصصان بود چرا که با ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی زمینه دسترسی سریع و آسان با کمترین هزینه به اطلاعات مورد نیاز و افراد خبره به خصوص در زمینه رشته تخصصی فراهم شده است و دانشجویان به راحتی می‌توانند با هر متخصصی در هر جای دنیا لینک شوند و از آنها اطلاعات لازم را کسب کنند. نتایج پژوهش (۱۷) نیز گویای آن است که استفاده از شبکه‌های مجازی به دلیل دسترسی آسان به متخصصین جهت تعامل و گفتگو بر بهبود عملکرد آنها مؤثر بوده است.

سومین مضمون بدست آمده در این پژوهش دغدغه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است. هر یک از کاربران شبکه‌های مجازی دغدغه‌ها و دل‌مشغولی‌های فراوانی به هنگام استفاده از این فضاها دارند ولی مهمترین دغدغه‌هایی که دانشجویان تحصیلات تکمیلی مطرح نموده‌اند فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی و آسیب‌زا بودن آن و ترس از کنترل شدن و تحت نظر بودنشان است. یکی از زیرمضمون‌های دغدغه‌های دانشجویان فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی مجازی بود که به عنوان یک پدیده رو به رشد و پیچیده نه تنها نتیجه بخش نیست بلکه آسیبهایی جدی نیز به خصوص برای سنین پایین‌تر به دنبال دارد. در همین راستا (۱۸) طی پژوهشی به این نتیجه رسیدند که فیلترینگ به عنوان بزرگترین مانع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است. پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه دید مثبتی نسبت به استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای اهداف آموزشی و حرفه‌ای داشتند. یافته‌های پژوهش (۱۹) نشان داد بین متغیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بانظم و امنیت اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج رابطه معنی‌داری وجود دارد. با توجه به هزینه‌های بسیار بالای فیلترینگ در کشور و شکسته شدن سد دسترسی آن توسط ۸۰٪ از کاربران، فرهنگ‌سازی در خصوص کاربری اینترنت و اخلاق مجازی و مخاطرات سایبر، می‌تواند نتیجه‌ای مطلوب‌تر

دومین همایش و نشست بین المللی نخبگان پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

از فیلترینگ داشته باشد. یافته‌های این پژوهش‌ها مؤید نتایج این پژوهش بوده است و فیلترینگ را راهکاری اصولی برای کنترل فضای مجازی میدانند و این موضوع از دغدغه‌های مهم مشارکت کنندگان در پژوهش حاضر بود.

چهارمین و پنجمین مضامین بدست آمده نیز به ترتیب پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی بوده که پیامدهای مثبت شامل: به‌روز بودن اطلاعات در حوزه آکادمیک و رشته تخصصی، ارتباط و پاسخگویی سریع بدون محدودیت مکانی و زمانی، تقویت تفکر خلاق و تفکر انتقادی و خلق ایده‌های جدید، تعمیق و توسعه دانش و قابلیت‌های پژوهشی و نهایتاً آگاهی از حقوق شهروندی خود می‌باشد و پیامدهای منفی عبارتند از: گوشه‌گیری و انزوا، کاهش ارتباطات حضوری، تغییر ذهنیت و سبک زندگی و اتلاف وقت و انرژی.

از زمانی که شبکه‌های اجتماعی مجازی پای به عرصه وجود گذاشتند در بین کاربران اینترنتی چنان مورد استقبال قرار گرفتند که به جرأت می‌توان گفت یکی از تأثیرگذارترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است. این شبکه‌ها می‌توانند در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، تبلیغاتی، علمی و مذهبی پیامدهای شگرفی داشته باشند. رشد روزافزون این تکنولوژی‌ها به عنوان وسایل جدید ارتباطی همه ابعاد زندگی فردی و اجتماعی دانشجویان را تحت تأثیر قرار داده و جزئی از زندگی آنها شده است. فضای مجازی، همانند هر مقوله‌ی دیگری که در عالم واقع وجود دارد، علاوه بر پیامدهای مثبتی که به همراه دارد، توأماً پیامدهای منفی زیادی نیز دارند که می‌توانند بر همه جوانب زندگی دانشجویی تأثیر جدی بگذارند. یکی از پیامدهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی تقویت تفکر خلاق و تفکر انتقادی و خلق ایده‌های جدید است. بهره‌گیری درست از شبکه‌های مجازی سبب تقویت قدرت اندیشه و مهارت‌های ذهنی کاربران و دستیابی به راه حل‌های مناسب و واقع بینانه برای انجام تصمیمات خود و خلق ایده‌های نو می‌شود. (۲۰) در پژوهش خود بیان کردند که پیامدهای مثبت زیست مجازی ایرانیان توانمندی ارتباطی، خودکامی جمعی و نوآوری، کارآفرینی و توانمندی اقتصادی است. همسو با این پژوهش در پژوهش حاضر نیز نوآوری و خلق ایده‌های نو به عنوان نمونه‌ای از پیامدهای مثبت شبکه‌های مجازی بدست آمد. (۲۱) در پژوهشی به بررسی میزان نفوذ شبکه‌های اجتماعی در بین کارکنان و افزایش میزان خلاقیت آنان در استفاده از این ابزار و افزایش دیدگاه تعاملی پرداختند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که بین میزان، تعداد و کیفیت روابط تعاملی کاربران، افزایش خلاقیت و قوه استدلال آنان رابطه خطی وجود دارد و شبکه‌های اجتماعی در افزایش این تعاملات نقش بسزایی بازی می‌کنند که با نتایج این پژوهش مبنی بر تقویت تفکر خلاق و خلق ایده‌های جدید همسو است.

یکی دیگر از زیرمضمون‌های پیامدهای مثبت شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان گسترش و تعمیق دانش و قابلیت‌های پژوهشی آنها بوده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی با اتکا به ظرفیت چندرسانه‌ای خود در ارتباط‌هایی که شکل می‌دهند باعث ارتقای سطح قابلیت‌های پژوهشی دانشجویان پژوهشگر می‌شوند چرا که با استفاده از امکانات ارتباطی و تعاملی این شبکه‌ها می‌توانند در هر زمان یا مکانی با صاحب‌نظران دیگر در مناطق مختلف جهان ارتباط برقرار کنند. در این راستا (۲۲) در پژوهش خود نشان دادند که شبکه‌های اجتماعی با اتکا به ظرفیت فرامتنی خود در ارتباط‌هایی که

شکل داده‌اند، سبب بروز تفاوت‌هایی در سطح قابلیت‌های پژوهشی دانشجویان کاربر شبکه‌های مجازی در مقایسه با دیگران شده‌اند.

از نظر دانشجویان تحصیلات تکمیلی یکی از پیامدهای منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی تغییر ذهنیت و سبک زندگی است. محتوای موجود در شبکه‌های اجتماعی مجازی ذهنیت کاربران پرمصرف خود را می‌توانند شکل داده و قالب‌گیری کنند و قدرت عظیمی را در بردارند تا سبک زندگی افراد را تحت شعاع قرار دهند و به جهت‌گیری‌های خاص در جنبه‌های گوناگون منجر شوند. به زعم دانشجویان زندگی و مکانیسم‌های حاکم بر شکل‌گیری و حفظ آن به واسطه پیدایش شبکه‌های مجازی در حال دگرگونی است. در این راستا پژوهش (۲۳) بیانگر این بود که از دیدگاه والدین پیامدهای اخلاقی عضویت در این شبکه‌ها برای دانش‌آموزان این است که منجر به تضعیف روابط عاطفی با والدین، بی‌توجهی و کم‌توجهی نسبت به مسائل دینی، نگاه نسبی گرایانه به اخلاق، تردیدهای اخلاقی، الگوپذیری منفی و پرخاشگری می‌شود. در این پژوهش نیز تغییر ذهنیت افراد از جمله پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی بدست آمد. نتایج پژوهش (۲۴)، تغییر سبک زندگی و ترویج جدایی خانواده به مثابه مهمترین نهاد اجتماعی در فرهنگ اسلامی و ایرانی را یکی از اثرات منفی شبکه‌های مجازی بر می‌شمرد. (۲۰) در پژوهش خود عنوان کردند که پیامدهای منفی زیست مجازی ایرانیان آسیب‌های روانی و اجتماعی، بی‌سازمانی اجتماعی، تولید و توزیع محتوای سطحی و عامه‌پسند، سبک زندگی سیال و ناپایدار و تعارض هویتی است که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی دارد.

پیامد دیگر شبکه‌های مجازی برای دانشجویان، گوشه‌گیری و انزوا است. استفاده بیش از حد از شبکه‌های اجتماعی مجازی، کاربران را از ارتباطات اجتماعی واقعی دور می‌کند و با حذف تعاملات اجتماعی و تسلط بر زندگی افراد می‌تواند موجب احساس تنهایی و انزوای اجتماعی آنها گردد. چون افراد بیشتر وقت خودشان را طی شبانه روز در این شبکه‌ها می‌گذرانند و برای ارتباطات با دیگر هموعان خود در دنیای واقعی وقتی نمی‌گذارند، ناخواسته به یک انزوا و گوشه‌گیری روی می‌آورند. زیر مضمون دیگر پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی کاهش ارتباطات حضوری و ارتباطات چهره به چهره است. مشغولیت افراطی جوانان به شبکه‌های مجازی آنان را از دنیای حقیقی و محیط اطراف و ارتباطات و تعاملات حضوری دور می‌کند و ارتباطات مجازی را جایگزین ارتباطات حضوری کرده است که این امر در رشد اجتماعی آنان تاثیر منفی می‌گذارد. هم راستا با یافته‌های پژوهش حاضر زمانی و (۲۵) نیز در پژوهش خود دریافتند که انزوایی و کاهش تعاملات اجتماعی، تهدید سنت ها و آداب و رسوم و دور شدن از زندگی واقعی از جمله آسیب‌های اخلاقی و خانوادگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است. یافته‌های پژوهش (۲۶) بیانگر آن است که پیامدهای منفی استفاده نادرست از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی بر روابط زوجین عبارتند از: دگرگون شدن نظام ارزشی فرد؛ تغییر سطح توقعات و انتظارات همسران؛ دوری‌گزینی و انزوا از یکدیگر؛ ایجاد بی‌اعتمادی؛ انزوا و دوری از محیط‌های واقعی.

پژوهش (۲۷) نشان داد که بین «انزوای اجتماعی»، «اضطراب» و «افسردگی» کاربران و غیر کاربران شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی تفاوت معناداری وجود دارد. داده‌های این پژوهش به وضوح نشان داده است که دانش‌آموزان دختر در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی دچار آسیب‌های روانی و اجتماعی فراوان گردیده و نتایج به دست آمده حاکی

از آن می‌بایست که استمرار بدون کنترل این رویه، باعث آسیب‌های جدی به گروه‌های هدف خواهد شد. طبق نتایج پژوهش (۱۳)، کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ ارتباطی دچار محدودیت شده و از فعالیت‌ها و ارتباطات سازنده‌ای

چون برقراری ارتباطات چهره به چهره، کتاب خواندن و ورزش کردن محروم می‌شوند. در پژوهش حاضر نیز کاهش ارتباطات حضوری از پیامدهای منفی این شبکه‌ها شناخته شده است. دیگر زیر مضمون پیامدهای منفی، اتلاف وقت و انرژی است که یکی از مهمترین پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است که اکثر مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به آن اشاره کردند. کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی با صحبت درباره مسائل کم‌اهمیت و سرگرم کردن خود با جذابیت‌های این شبکه‌ها گذر زمان را فراموش می‌کنند و این موضوع سبب می‌شود که آنها برای پرداختن به حوزه‌های شغلی یا تحصیلی‌شان و دیگر امور زندگی خود وقت کافی نداشته باشند و این موضوع تبعات منفی زیادی به دنبال خواهد داشت. هم راستا با این پژوهش، (۲۸) نیز در پژوهش خود آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی را در شش عامل توهین به قومیت‌ها و ادیان و گسترش بی‌عفتی کلامی، کاهش اعتماد عمومی و گسترش اعلام هویت جعلی، اتلاف وقت و افت تحصیلی، نشر اطلاعات کاذب و افزایش ارتباطات ناسالم، کاهش ارتباطات حضوری، انتشار مطالب غیراخلاقی خلاصه کردند. (۲۹) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که منفی‌ترین اثر ناشی از شبکه‌های اجتماعی مجازی صرف زمان زیاد در این شبکه‌ها است که می‌تواند به روند تحصیلی آنها آسیب برساند. (۳۰) در پژوهشی که انجام داد اتلاف وقت و اثرات مضر بر جسم را از جمله معایب شبکه‌های مجازی دانست که مؤید یافته‌های این پژوهش است.

شبکه‌های اجتماعی مجازی همچنانکه می‌توانند ابزار مناسبی برای تبادل نظر، اظهار عقاید و آشنایی با دنیایی بزرگ‌تر در سطح جهانی باشند به همان اندازه می‌توانند به کاربران و زندگی آنها آسیب بزنند. اعتیاد و وابستگی به شبکه‌های مجازی، اتلاف وقت، افسردگی، مشکلات تحصیلی و... تنها بخشی از تأثیرات منفی استفاده نادرست و افراطی از شبکه‌های مجازی برای کاربران است. به همین دلیل استفاده درست و صحیح از شبکه‌های اجتماعی مجازی مهارت مهمی است که کاربران برای رسیدن به بهره‌برداری درست از این شبکه‌ها باید آن را کسب کنند. همچنین باید در سطح کلان و ملی نیز تصمیماتی مناسب جهت تحقق این امر اتخاذ گردد.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان چنین گفت که با توجه به اهمیت شبکه‌های اجتماعی مجازی که به عنوان جزء جدایی‌ناپذیر در توسعه حرفه‌ای دانشجویان نقش ایفا می‌کنند، نگاه‌های متفاوتی در دسترسی و مدیریت شبکه‌های اجتماعی مجازی وجود دارد. از اینرو به نظر می‌رسد شناخت صورت مسئله و چیرستی شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند در بهرمندی از این شبکه‌ها که آثار مثبت و منفی آن در چگونگی تربیت و آگاهی هرچه بیشتر دانشجویان و سایر کاربران نهفته است، مؤثر افتد. از این منظر شناخت و درک شبکه‌های مجازی، از مهمترین گامهایی است که برای استفاده حداکثری از ظرفیت آنها در جهت توسعه حرفه‌ای دانشجویان و سایر منافع جامعه می‌توان برداشت. لذا به نظر می‌رسد بیش از گذشته نیازمند تولید اطلاعات و آگاهی‌های سودمند برای ایجاد شناختی عمیق و نه سطحی از سازوکار محتوا و متن فضاهای مجازی با استفاده از روشهای علمی هستیم. با توجه به نوظهور بودن شبکه‌های مجازی و افزایش روزافزون استفاده از این شبکه‌ها در بین جوانان توصیه می‌شود که مسئولین با اتخاذ تصمیمات مناسب و ارائه راهکارهایی قابل اجرا جوانان را نسبت به پیامدهای

شبکه‌های اجتماعی مجازی گونه‌ای از رسانه‌های اجتماعی هستند که امکان دستیابی به شکل جدیدی از تعاملات اجتماعی و به اشتراک‌گذاری محتواهای چند رسانه‌ای را در بستر اینترنت فراهم آورده‌اند. این شبکه‌ها از زمان ظهور تاکنون به واسطه ایجاد امکان برقراری ارتباط سریع هم‌زمان و ناهم‌زمان، دسترسی به حجم زیادی از اطلاعات متنوع و انتشار گسترده آن، کاربردهای اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بسیاری را در این زیست‌جهان مجازی جدید رقم زده و توجه میلیون‌ها کاربر از جمله قشر عظیمی از دانشجویان را از سراسر دنیا به خود جلب کرده‌اند به گونه‌ای که امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی یکی از مهمترین ابزارها برای نمود یافتن اثرات جهانی شدن است. به دلیل رشد روزافزون تعداد اعضا و تأثیرگذاری پرواضح بر فضای واقعی، این شبکه‌ها اهمیت چشم‌گیری یافته‌اند و طی یک دهه از پدیده‌های محلی به پدیده‌هایی جهانی تبدیل شده‌اند. در این بین دانشجویان نیز از شبکه‌های اجتماعی مجازی اقبال بسیار گسترده‌ای کرده‌اند و آن را فرصتی مناسب برای ارتباط، دوستی، آموزش و حتی فضایی برای تبلیغ، تجارت و کسب درآمد می‌دانند. شبکه‌های اجتماعی مجازی با ارائه طیف بسیار وسیعی از امکانات و خدمات، جامعه جهانی را در حوزه‌های گوناگون دچار تحول کرده‌اند و با ایجاد فرصت دسترسی آسان به حجم انبوهی از اطلاعات، امکان برقراری ارتباط سریع و هم‌زمان، فرصت‌های برابر برای ارسال و دریافت پیام و ایجاد بستر فعالیتهای شغلی، آموزشی، سرگرمی و ... برای کاربرانی که تعدادشان دائماً رو به افزایش است، توانسته‌اند جای خود را در زندگی افراد باز کنند و به‌دنبال آن زندگی آنها را دچار تحول سازند (۳۱). بنابراین با در نظر گرفتن اهمیت شناخت ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی از لحاظ نظری و کاربردی و پژوهش‌هایی که در این راستا انجام شده بود، پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز در زمینه نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه حرفه‌ای دانشجویان تحصیلات تکمیلی با طرح کیفی و روش‌شناسی پدیدارشناسی انجام شد. نتیجه پژوهش به شناسایی تجارب دانشجویان تحصیلات تکمیلی در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، اثرگذاری‌ها و توانمندی‌های ایجاد شده در دانشجویان تحصیلات تکمیلی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، دغدغه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی در استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و پیامدهای مثبت و منفی شبکه‌های اجتماعی مجازی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی منجر شد که هر کدام از این مضمون‌ها زیرمضمون‌هایی را شامل می‌باشند. ویژگی‌های خاص فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، از جمله جذابیت، سرعت تبادل اطلاعات، تنوع موضوعات، سهولت دسترسی و احساس لذت، فرصت‌هایی ایجاد کرده‌اند که توجه مردم، به‌ویژه نوجوانان و جوانان، را به خود جلب می‌کند. به جرئت می‌توان گفت، یکی از تأثیرگذارترین سرویس‌های ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است (۳۲).

بنابراین شبکه‌های اجتماعی مجازی به لحاظ عمومیت یافتن در میان کاربران و با گستره وسیع جغرافیایی در درون مرزهای ملی، تبدیل شدن به یک ارتباط خصوصی و شخصی و فارغ بودن از هر نوع کنترل از سوی مراجع قدرت، به وسیله‌ای بی‌بديل در عرصه ارتباطات تبدیل شده‌اند و زمینه‌های تأثیرگذاری خارج از کنترل دولتها و نهادهای قدرت را در

دومین همایش و نشست بین المللی نخبران پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

جوامع به وجود آورده‌اند (۳۳). شبکه‌های اجتماعی مجازی، از یکسو فرصت‌های متنوعی را برای دانشجویان که از بهر آن آورده‌اند که باعث افزایش محبوبیت و کاربست آنها شده است و از سوی دیگر تهدیدات و چالش‌هایی را نیز برای آنها ایجاد کرده‌اند. همچنین به دلیل امکانات و مزایای فراوانی که شبکه‌های اجتماعی مجازی به وجود آورده‌اند، نمی‌توان مانع پیشرفت و افزایش استفاده از آنها شد، بلکه با شناخت صحیح، نظارت و فرهنگ‌سازی استفاده درست از شبکه‌های اجتماعی مجازی، می‌توان بسیاری از پیامدهای منفی این شبکه‌ها را کاهش داد. شناخت تهدیدات، آسیب‌ها و پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی موجب خواهد شد با اشراف کامل و دقت نظر بالا، نگاهی جامع‌تر به این شبکه‌ها داشته باشیم و هنگام برنامه‌ریزی، طراحی و اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های اصولی دچار غفلت و اشتباه نشویم. بنابراین، بهتر است به جای آنکه این شبکه‌ها را نادیده یا دست کم بگیریم، نگاه واقع‌بینانه‌ای به فرصت‌ها، تهدیدات، پیامدهای مثبت و منفی این شبکه‌ها داشته باشیم.

منابع:

- ۱- Odhiambo, G. O. (2011). Higher education quality in Kenya: a critical reflection of key challenges. *Quality in higher education*, 17(3), 299-315.
- ۲- حق‌دوست، علی‌اکبر، رفیعی، حسین، رئیسوندی، ابوزر و کاظم‌زاده، یاسان (۱۳۹۴). رضایت‌مندی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمان از خدمات آموزشی و تسهیلات دانشگاه، *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، ۱۲(۲)، ۳۵۵-۳۶۵.
- ۳- مردانی، علی و رستگار، احمد (۱۳۹۴). واکاوی رابطه استاد و دانشجو در دوره تحصیلات تکمیلی، اولین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، https://www.civilica.com/Paper-CTCONF01-CTCONF01_206.html
- ۴- Colbeck, C. L. (2008). Professional identity development theory and doctoral education. *New Directions for Teaching and Learning*, 2008(113), 9-16.
- ۵- Rudd, E., Nerad, M., Morrison, E., & Picciano, J. (2008). Professional development for PhD students: Do they really need it. *CIRGE spotlight on doctoral education*, 2.
- ۶- Lee, J., & Lee, H. (2010). The computer-mediated communication network: Exploring the linkage between the online community and social capital. *new media & society*, 12(5), 711-727.
- ۷- Eltantawy, N., & Wiest, J. B. (2011). The Arab spring | Social media in the Egyptian revolution: reconsidering resource mobilization theory. *International Journal of Communication*, 5, 18.
- ۸- Boyd, D. (2007). Why youth (heart) social network sites: The role of networked publics in teenage social life. *MacArthur foundation series on digital learning—Youth, identity, and digital media volume*, 119-142.

- ۱۰- رضوانی، ابوالقاسم، عجم، علی اکبر (۱۳۹۵). رابطه‌ی میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی با پیشرفت تحصیلی و اعتماد در روابط بین فردی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، مجله توسعه آموزش در علوم پزشکی، ۹(۲۴)، ۴۳-۳۳.
- ۱۱- صفائی، رضا (۱۳۹۷). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل گرایش دانشجویان به عضویت در شبکه اجتماعی تلگرام (مورد مطالعه یک دانشگاه نظامی)، پدافند غیر عامل و امنیت، ۷(۲۲)، ۷۵-۱۰۰.
- ۱۲- میرزایی، مریم، رحیمی، صالح و مرادی، محمود (۱۳۹۵). بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در تبادلات علمی (مطالعه موردی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه رازی)، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۹(۱)، ۱۰۸-۱۳۰.
- ۱۳- بهمنی، مهرزاد و محمدی‌شکیبا، عباس (۱۳۹۴). سبک‌های نوین ارتباطات انسانی در فضای مجازی؛ فرصت‌ها و تهدیدهای شبکه‌های اجتماعی موبایلی، مطالعات رسانه‌های نوین، ۱(۲)، ۱۲۲-۱۴۰.
- ۱۴- علیخواه، فردین، کوهستانی، سمانه و واقعه‌دشتی، طاهره (۱۳۹۶). نقش شبکه‌های اجتماعی موبایلی در زندگی زنان (مطالعه موردی: شهر رشت)، زن در فرهنگ و هنر، ۹(۴)، ۴۹۱-۵۰۹.
- ۱۵- زارعی‌زاروکی، اسماعیل و قربانی، حمیدرضا (۱۳۹۴). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان، فناوری آموزش و یادگیری، ۱(۳)، ۲۳-۳۶.
- ۱۶- مالمیر، مرتضی، زارع، محمد، فیض‌آبادی، نرگس و ساریخانی، راحله (۱۳۹۵). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیشرفت تحصیلی و یادداری دانشجویان پرستاری در آموزش زبان انگلیسی، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۶(۳۳)، ۲۷۲-۲۶۵.
- ۱۷- علوی‌زاده، سیدامیرمحمد، میرلطفی، محمدرضا، ملانوروزی، معصومه و حسینی، نسیم (۱۳۹۴). ارزیابی تأثیر شبکه‌های مجازی اجتماعی بر بهبود عملکرد تولید کشاورزان (مطالعه موردی: بخش زبرخان شهرستان نیشابور)، فصلنامه علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۵(۴)، ۵۶-۳۹.
- ۱۸- صراف‌زاده، مریم و علوی، سهیلا (۱۳۹۲). جایگاه شبکه‌های اجتماعی آنلاین در میان دانشجویان کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تعامل انسان و اطلاعات، ۱(۱)، ۴۴-۵۶.
- ۱۹- سهرابی، محمد و پورنقدی، بهزاد (۱۳۹۵). ارتباط شبکه‌های اجتماعی مجازی با نظم و امنیت اجتماعی، پدافند غیر عامل و امنیت، ۵(۱۷)، ۳۱-۴۸.
- ۲۰- بروجردی‌علوی، مهدخت و ایلالی، سیدحسین (۱۳۹۷). پیامدهای زیست مجازی ایرانیان، مطالعات رسانه‌های نوین، ۴(۱۶)، ۷۵-۱۱۰.
- ۲۱- Zhou, J., Shin, S. J., Brass, D. J., Choi, J., & Zhang, Z. X. (2009). Social networks, personal values, and creativity: Evidence for curvilinear and interaction effects. Journal of applied psychology, 94(6), 1544.

دومین همایش و نشست بین المللی نخبران پیشرو در خط علوم تربیتی و آموزشی و علوم انسانی

۲۲- آریانی، ابراهیم، زاهدیابلان، عادل، معینی کیا، مهدی و خالق خواه، علی (۱۳۹۴). نقش شبکه های اجتماعی مجازی در قابلیت های پژوهشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی، دانشگاهی یادگیری الکترونیکی (مدیا)، ۶(۲)، ۲۶-۳۹.

۲۳- ایمان زاده، علی (۱۳۹۷). مطالعه پدیدارشناختی تجارب مادران از نقش شبکه های اجتماعی در کاهش حساسیت اخلاقی فرزندان (مطالعه موردی: والدین دانش آموزان دوره دوم متوسطه مدارس ناحیه ۴ شهر تبریز)، فصلنامه پژوهش های ارتباطی، ۲۵(۹۶)، ۱۰۹-۱۳۴.

۲۴- خجیر، یوسف (۱۳۹۶). آسیب شناسی استفاده از شبکه های اجتماعی و نرم افزارهای تلفن همراه در خانواده های ایرانی (با تأکید بر نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید)، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، ۲۰(۷۷)، ۱۰۹-۱۳۷.

۲۵- زمانی، عباس و تقی پور، فائزه (۱۳۹۶)، شناسایی آسیب های اخلاقی و خانوادگی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در میان فرزندان پسر شهر اصفهان، اخلاق، ۷(۲۸)، ۸۵-۱۰۸.

۲۶- پاک خصال، اعظم، سیف اللهی، سیف الله و میرزائی، خلیل (۱۳۹۸). مطالعه کیفی روابط همسران و پیامدهای منفی استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی در شهر تهران، مجله پژوهش های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده، ۷(۱)، ۴۸-۶۱.

۲۷- سوری، احمد، تاجری، بیوک و پویا، یوسف (۱۳۹۷). آسیب های روانی-اجتماعی ناشی از شبکه های اجتماعی مجازی در دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم، پلیس زن، ۱۲(۲۹)، ۵۷-۷۲.

۲۸- یعقوبی، جعفر و محمدی، وحید (۱۳۹۷). کاربردهای آموزشی شبکه های اجتماعی مجازی و آسیب های اجتماعی آن از دیدگاه دانشجویان کشاورزی (مورد مطالعه: دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان)، فصلنامه پژوهش های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۱(۱)، ۳۳-۴۴.

۲۹- کیان، مرجان، یعقوبی ملال، نیما و ریاحی نیا، نصرت (۱۳۹۴). واکاوی نقش و کاربرد شبکه های اجتماعی مجازی برای دانشجویان، فناوری آموزش و یادگیری، ۱۱(۳)، ۷۰-۸۸.

۳۰- احمدی، اسماعیل (۱۳۹۶). شبکه های اجتماعی اینترنتی و خواندن: شناخت مزایا، معایب و راهکارهای اثربخشی، فصلنامه تحقیقات اطلاع رسانی و کتابخانه های عمومی، ۲۳(۹۱)، ۵۰۳-۵۲۴.

۳۱- خانیکی، هادی و خجیر، یوسف (۱۳۹۷). نقش شبکه های اجتماعی مجازی در توسعه جامعه مدنی ایران، مطالعات فرهنگ-ارتباطات، ۱۹(۴۴)، ۷۱-۹۷.

۳۲- سلیمانی پور، روح الله (۱۳۸۹). شبکه های اجتماعی؛ فرصت ها و تهدیدها، ره آورد نور، ۹(۳۱)، ۱۹-۱۴.

۳۳- معمار، ثریا، عدلی پور، صمد و خاکسار، فائزه (۱۳۹۱). شبکه های اجتماعی مجازی و بحران هویت (با تأکید بر بحران هویتی ایران)، فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۱(۴)، ۱۷۶-۱۵۵.